

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Славчо Вълчанов Славов,
Богословски факултет на Софийски университет „Св. Климент
Охридски“

върху дисертационния труд на Екатерина Атанасова Дамянова
„Тенденции за централизация на култа в Йерусалимския храм през
втората половина на VIII в. пр. Хр. (археологическо и екзегетическо
изследване)“.

Дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
по научна специалност 05.01.17 Теология (Библистика)

В изпълнение на *протокол* от заседание
на Научното жури (Софийски университет “Св. Климент Охридски”
Богословски факултет) за дисертационния труд
на гл. ас. Екатерина Атанасова Дамянова
(19.05.2011 г.)

I. Азбучна истина в православната богословска традиция е, че целокупното Писание на Стария (Първия) и Новия Завет е душата на *theologia / theognosia*. При това база на старозаветната библистика като тематично направление (с профили: екзегетика, херменевтика, исагогика, *philologia sacra* и др.) е автентичният текст (*ipsissima verba; constitutio textus*) на ТаНаН (Свещеният кодекс на Стария Завет). Божието слово с богатия си персонаж, събития и спасителни за човешкия род истини прозвучава и писмено се фиксира чрез хронологията, т. е. единствено в потока на реалното историческо време. Богооткровеното послание от старозаветната епоха промислително се вгражда в духовното и културно развитие на богоизбрания до Христа еврейски народ и е универсално

адресирано през месианската новозаветна епоха към всички народи. Господарят на времената Господ (**ЯХВЕ**), Който е източник на живота в неговата пълнота и многообразие (Деян. 17:28), през изминалите векове „много пъти и по много начини” (Евр. гл. 1:1) е отправял благовестието Си чрез промислително подбран инструментариум от Свой служители: свещени писатели от старозаветната и новозаветната епохи – пророци и кншжовници. Именно между тях се открояват анонимните летописци от **Четвърта книга Царства и Втора книга Паралипоменон**, които са съхранили и засвидетелствали контролни по значение текстови свидетелства относно религиозните реформи на юдейските царе Езекия и Йосия (VIII-VII в. пр. Хр.). Касае се за прочистване на различните форми на политеизъм, за тържество на монотеизма, капитална реставрация на Дома Божий и възвеличаване на **Йерусалим**, който се превръща в център на уникалния в историята на световните религии **монотеистически култ в духа на Мойсеевото Петокнижие (Торат Моше)** (4 Цар. 18:22-23; 2 Пар. гл. 29-32, 34-35).

Тъкмо в този контекст подчертано логично и успешно се вписва с актуалния си характер и с възможности за научно-богословски принос *темата*, заложена в дисертационния труд на Екатерина Дамянова „Тенденции за централизация на култа в Йерусалимския храм през втората половина на VIII в. пр. Хр. (археологическо и екзегетическо изследване)“.

В това свое съчинение авторката съчетава историко-критически метод и библейска критика със семантичен и богословски анализ на основни реалии от историята на библейския Израил като политеизъм, монояхвизъм, етически монотеизъм, култови форми - на базата на редица библейско-археологически изследвания и извънбиблейски извори (с. 36 passim).

Дебело се подчертава, че при посочения цар Езекия Йерусалим става основна тема в старозаветното богословие, оказвайки харизматично обединяващо влияние в полза на култовата и националната идентичност на Израил. В този контекст импонира обстоятелството, че се прави успешен опит за семантично-богословски анализ на многозначни понятия от еврейския оригинал като *bamoth*, *mizboth*, *asherah* и др. в тяхното синхронно и диахронно развитие (тъкмо в потвърждение на знаменателната мисъл на Johann Gottfried Herder, 1774-1803 г.: „езикът не е ergon - той е energia”).

Също тъй за отбелязване е положителният факт, че се акцентува върху основната роля на старозаветните *newiim* (пророци) - благовестители на Божието слово, ревнители за чист монотеизъм и радикални религиозно-нравствени реформатори през старозаветната епоха (с. 121 сл.).

Препоръчително обаче е разработката от с. 139 нат. на Трета глава - „Реформата” на Езекия (4 Цар. 18:4, 22; 2 Пар. 29-32 гл.) да се свърже още по-плътено с религиозната си реминисценция – реформата на Йосия (4 Цар. гл. 22; срв. 141 с.) – съгласно прозренията на големия немски библеист Gerhard von Rad (Old Testament Theology, v. 1, p. 219) и на J. Bright (A History of Israel, p. 300).

Добро попадение в докторския труд на Е. Дамянова е привличането на *sui generis* Географското описание на Светата земя със свещения град Йерусалим в средновековния кирилически паметник *Видински сборник* от 1360 г. (Genth University Library Ms. 408) – пряко свидетелство за приемство в областта на сакралната топонимика между библейска Палестина и южното славянско православие (*orthodoxia slavonica*).

Впечатлява също така обстоятелството, че при разработката на проблематиката, свързана с богатата и многопластова тема за Йерусалим, е прощудирана пряката и то най-нова научна чуждоезична литература, включваща последните в тази насока изследвания. Наред с водещи немскоезични и англоезични библеисти-археолози са привлечени също така авторитети и от областта на православната библеистика (български, руски и гръцки автори). Постигнат е плавен респектиращ стил и зряла фраза с елементи на евристичност и оригинална визия.

При все това обаче този монографичен труд би спечелил, ако докторант Екатерина Дамянова вземе предвид и възприеме някои *наложителни корекции и препоръки*:

- замяна на „свещеност” със „светост”(с. 10, заб. 4);
- прередактиране на заб. 92 на с. 40;
- отстраняване на груба грешка при еврейския еквивалент на „дъбрава” и допуснати ортографски неточности в заб. 264 на с. 87;
- поправка на правописни грешки в забележки 313, 368 и 537, както и на с. 23, р. 14 горе;
- стриктно спазване на ортографията на гръцките текстове и термини при видовете придихания и ударения (напр. с. 190, 195);
- привличане на най-новото, продължаващо все още текстовокритично издание на Septuaginta (Goettingen) вместо преодоланото вече в библеистиката издание на Alfred Rahlfs (срв. с. 38, 217).

Намирам за необходимо тъй също да препоръчам на докторант Е. Дамянова при предстоящата основна преработка на съчинението ѝ старозаветните цитати да бъдат привеждани и превеждани по еврейския оригинален текст (според текстовокритичното издание Biblia Hebraica Stuttgartensia) с

отчитане на в много отношения полезните преводни варианти на Martin Buber (Die Schrift und ihre Verdeutschung).

Като бивш преподавател на Екатерина Дамянова по хебраистика, старозаветна исагогика и богословие на Стария Завет имам преки положителни впечатления от нейните подчертани дарования като студент-богослов, докторант, асистент, а най-вече - от учебно-преподавателската ѝ и научно-изследователска дейност. Тя самата е продукт на отечествената библейска школа и ценен колега в Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски”, вече наложила се като талантлив и ерудиран преподавател в областта на библейската археология.

Общата ми оценка за представеното дисертационно съчинение е, че то притежава качествата на библейско-богословска и археологическа монография и предлага сериозен *принос* в православната библеистика.

Въз основа на посочените наблюдения и съображения отстоявам положителното си заключение, че кандидат-докторската дисертация на Екатерина Дамянова има необходимите научни достойнства и при евентуално отпечатване (но след надлежно съобразяване с предложените *corrigenda et addenda!*) ще обогати богословската ни книжнина.

Затова убедено предлагам на колегиума от Научното жури под председателството на проф. Д-р Иван Ж. Димитров:

Рецензираната дисертация да бъде процедурно придвижена за официална докторска защита в Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, съгласно новия Правилник за развитие на

академичния състав и в духа на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности на СУ “Св. Климент Охридски”.

26.07.2011 г.

Проф. д-р Славчо Вълчанов

София